

tych, którzy korzystając z podręcznika, będą podejmowali własne prace nad dalszym pogłębieniem wiadomości.

Przeznaczenie opracowania również dla katechetów, organistów i lektorów sprawia, że Autor bardzo dużo uwagi poświęca zagadnieniom ściśle praktycznym i muzyce. Jest to o tyle cenne, że dostarcza wiele podstawowych wiadomości, użytecznych przy opracowaniu obrzędów w zgromadzeniu liturgicznym i staje się pomocą w zrozumieniu ich historycznego i symbolicznego znaczenia. Temu celowi służy też dodatek, w którym znalazły się podstawowe informacje dotyczące wyboru formularzy liturgii eucharystycznej i liturgii godzin.

Kraków

KS. WŁADYSŁAW BOMBA CM

ALAIN MARCHADOUR, *Lazare. Histoire d'un récit. Récits d'une histoire*, Paris (Les éditions du Cerf) 1988, str. 290 (Lectio divina 132).

Alain Marchadour jest profesorem egzegezy w Tuluzie. Opublikował już kilka książek głównie z zakresu teologii biblijnej. Omawianą pracę poświęca Janowej relacji o wskrzeszeniu Łazarza, zwracając szczególną uwagę także na okoliczności powstania tego fragmentu Ewangelii (J 10,40 — 11,54) i jego miejsce w całości Janowego przekazu Dobrej Nowiny oraz na historię interpretacji i zainteresowanie, jakie postać Łazarza wzbudzała i wzbudza do dzisiaj w różnych środowiskach.

We wstępie autor krótko przedstawia cztery części swojej pracy, w których zajmuje się kolejno genezą tekstu, jego miejscem w kontekście całości Ewangelii według św. Jana i charakterystycznymi dla niej sposobami wypowiedzania się, odniesieniem tekstu do historii, dziejami egzegezy perykopy o Łazarzu i występowaniem Łazarza w literaturze i sztuce religijnej a także świeckiej.

Rozważania pierwszej części poprzedzone są podaniem własnego przekładu autora J 10,40 — 11,54. W przypisach uzasadnia przyjęte przez siebie wyrażenia, niekiedy odbiegające od dotychczasowych przekładów francuskich. Dalej A. Marchadour omawia źródła Ewangelii św. Jana analizując hipotezy postawione przez autorów najpoważniejszych komentarzy, jakie ukazały się w bieżącym stuleciu. Zwraca uwagę na konieczność stawiania hipotez w drodze do odkrycia właściwego przebiegu dziejów tekstu a zarazem na ograniczenia z nich wynikające.

W części drugiej autor omawia po kolei sceny wchodzące w skład opisu, zwracając uwagę na początku na podobieństwo wyrażen w 10,40 i 11,54, tworzących jakby ramy perykopy. Centralne miejsce rozdziału w całości Ewangelii wynika według autora nie z chiastycznej kompozycji czwartej Ewangelii, zgodnie z hipotezą Ch. Rau, według której kolejne rozdziały J 1—17 mają swoje odpowiedniki: 1—17, 2—16, 3—15 itd., lecz stanowi konsekwencję logicznego podziału całości: zakończenie pewnej sekcji i wprowadzenie do opisu Męki. Dalsze rozdziały są poświęcone osobom występującym w opisie, jak również polom semantycznym związanym z określeniem miejsca wydarzenia, jego związku z wiarą oraz z tematyką śmierci i życia.

Część trzecia zawiera rozważania na temat związku tekstu z historią: opinie różnych komentatorów na temat historycznego charakteru J 10,40 — 11,54 i jego znaczenia teologicznego (związek zmartwychwstania Łazarza ze zmartwychwstaniem Jezusa), możliwy wpływ środowiska powstania tekstu, mentalności religijnej ukształtowanej w oparciu o Stary Testament i relacje z wydarzeń paschalnych. Ostatecznie autor stwierdza, że trudno jest powiedzieć coś konkretnego o historyczności wskrzeszenia Łazarza na tle podstawowej prawdy o historyczności Jezusa Chrystusa, stwierdzić, co należy do pierwotnego opisu przekazującego prawdę o fakcie, który rzeczywiście miał miejsce, a co jest późniejszym rozwinięciem. Tekst jest przede wszystkim nośnikiem prawdy teologicznej o działaniu Jezusa Chrystusa, które przyniosło nam zbawienie.

W ostatniej części pracy autor podaje różne sposoby interpretacji perykopy o Łazarzu w pismach Ojców Kościoła, zwraca uwagę na brak odniesienia do postaci Łazarza w tekstach pierwotnego Kościoła i ponownie zainteresowanie tą postacią od końca II wieku

w sztuce i literaturze chrześcijańskiej, zamieszczając cztery reprodukcje malowideł z rzymskich katakumb. Omawia także współczesne hipotezy, według których, np. Łazarz, umiłowany uczeń, miałby być autorem czwartej Ewangelii (J.N. Sanders), albo symbolicznym wyrazicielem eschatologicznych dążeń każdego chrześcijanina (J. Cayrol). Krytycznie ocenia analizowane teorie, uzupełniając swoje rozważania oparte zasadniczo o prace teologów sięgając także do współczesnej literatury. Różne ujmowanie postaci Łazarza przez współczesnych pisarzy świeckich, choć nieraz dalekie od chrześcijańskiej interpretacji, świadczy, jak głęboko przekaz ewangeliczny oddziałuje na dzisiejszego człowieka.

Informacje podane w tekście uzupełniają wykaz bibliografii. Odnalezienie miejsc interesujących przy opracowywaniu zagadnień szczegółowych ufatwiają indeksy cytatów biblijnych, starożytnej literatury chrześcijańskiej, apokryfów i innych tekstów starożytnych oraz nowożytnych autorów. Praca jest gruntownym przedstawieniem problematyki związanej z postacią Łazarza i powinien korzystać z niej każdy bibliista.

Kraków—Tyniec

O. TOMASZ M. DĄBEK OSB

P. JOUNEL, *La Messe hier et aujourd'hui*, O.E.I.L. Paris 1986 ss. 173.

Prezentowane opracowanie, jak częściowo wskazuje i tytuł, podzielone zostało na dwie grupy tematyczne, ukazujące problematykę Mszy św. w czasach przeszłych (s. 9—51) i obecnie (s. 54—154), przy czym obie części mają inne założenia formalne. Całość dzieła zamyka interesujący indeks rzeczowy (s. 155—167), spis zamieszczonych ilustracji (s. 169) oraz spis treści (s. 171—173). Warto już tu zauważyć, iż fotografie stanowią ciekawy zestaw starożytnych scen związanych z Eucharystią.

Pierwszy blok tematyczny jest dość schematycznym zarysem historii Mszy św. zatytułowanym: *Dwadzieścia wieków historii*. Autor przebiega ten okres rozpoczynając od uwag o Utcie Pana i jej relacji do Eucharystii Kościoła, przy świadomości dziedzictwa Izraela. Z kolei wyodrębnia obrazy Eucharystii w Kościele judeochrześcijańskim, Kościele świata grecko-rzymskiego, czasach męczenników. Po tych informacjach związanych z Kościołem pierwotnym P. Jounel kreśli ogólne uwagi o konsekwencjach pokoju zapoczątkowanego przez cesarza Konstantyna.

Eucharystia czasów Ojców, a więc wykształtowanie się bardziej jednoznaczne Mszy św. ukazuje nowe elementy ewolucji uwarunkowanej także czynnikami zewnętrznymi. Następnie wyróżnione przez francuskiego badacza okresy to Eucharystia czasów inwazji barbarzyńców, w epoce karolińskiej, w wiekach średnich, w czasie reformy katolickiej, w odnowie liturgicznej i bezpośrednio przed Soborem Watykańskim II.

Druga część prezentowanej książki, bardziej obszerna opatrzona została tytułem: *Eucharystia niedzielną*. W jej ramach można wyróżnić trzy grupy tematyczne. Pierwsza poświęcona została tzw. ramom celebracji. Idzie tu m.in. o problem dnia Pańskiego, zgromadzenie ludu. Nieco uwagi poświęca także autor teologicznym znaczeniom domu Bożego, ołtarzowi, księgom liturgicznym, kielichowi, szatom liturgicznym. Analizuje także bliżej gesty liturgiczne oraz kwestię śpiewów.

Liturgia Słowa, to druga grupa tematyczna w ramach omawiania Eucharystii niedzielnej. W Eucharystii uczestniczy lud grzeszny a zarazem i radosny, który słucha słowa Bożego. Składają się na nie prorocy, apostołowie i Ewangelia, jak to określa sam autor. Słyszany głos Chrystusa łączy się ściśle z głosem Kościoła. Centrum liturgii Słowa stanowi dobra nowina Jezusa Chrystusa, która ma moce ożywiające i odnawiające. Po tych słowach Bożych wychodzi siewca, aby siać, jak podkreśla Jounel, oby na dobrą glebę. Wszystkich zgromadzonych na słuchaniu słowa winna łączyć jedna wiara i jeden chrzest, ale w odnowionej liturgii mają oni modlić się nie tylko za siebie, ale za wszystkich ludzi.

Trzecia grupa w ramach omawianej drugiej części, poświęcona jest liturgii Eucharystii. Autor podejmuje najpierw przybliżenie teologiczno-zbawczego rozumienia chleba i wina, które są ofiarowywane dla chwały Bożej i zbawienia świata. Z Eucharystii płynie zobowiązanie czynienia dziękczynienia zawsze i wszędzie ze świadomością czuwania, jak